

Makale Gönderim Tarihi: 03/04/2019 - Makale Kabul Tarihi. 28/05/2019

HİTİTLER: BOĞAZKÖY'DEN YÜKSELEN BİR YÖNETİM GÜNEŞİ

Mustafa ALTUNOK*

Öz

Yönetimsel çalışma alanı veya disiplinleri içerisinde yer alan araştırmacıların yönetimin tarihsel kodlarından bütünüyle kendilerini ayıramadıkları hatta son dönemde artan bir biçimde geçmişin izlerine odaklanmaya yöneldikleri dikkat çekmektedir. Geçmişin yönetimine veya yönetimin geçmişine yönelik bu artan ilgi genellikle iki nedene dayanmaktadır. Bunlardan birincisi yönetim geleneği veya pratiğini, daha sağlam ve köklü olduğuna vurgu yapabilmek için merkeze alır. İkincisi ise özellikle benzer tarihsel aşamalardan geçmiş, aynı coğrafyalarda yaşamış olan toplumlara ait tarihsel kodların, bu toplumların bugünü anlamada da referans teşkil edebilecek bir zenginliğe sahip olduğu düşüncesidir. Hangi sebeple olursa olsun tarihsel temelli yönetimsel araştırmaların zengin bir çalışma alanı sundukları aşikârdır. Bu alan özellikle kadim dönem toplumları için daha bakir ve ilgi çekicidir. İşte bu çalışma bugünün yönetimsel gerçekliğinin, onu inşa eden, biçimlendiren ve geliştiren tarihsel birikimden bağımsız olamayacağı saikine dayanmaktadır. Bu düşünceden hareketle Anadolu'nun kadim medeniyetlerinden biri olarak Hitit toplumunun yönetim anlayışı inceleme konusu yapılmıştır. Çalışmada iktisadi ve toplumsal motiflerden hareketle Hitit toplumunun yönetimsel açıdan dikkat çeken yönleri ön plana çıkarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Hitit Devleti, Hitit İdari Sistemi, Tabarna, Panku.

JEL Kodlar: D73, D83, N95

HITTITES: AN ADMINISTRATIVE SUN RISING FROM BOĞAZKÖY

Abstract

It is remarkable that the researchers in the field of administrative sciences or disciplines are not able to fully distinguish themselves from the historical codes of the administration. In addition, they have been increasingly inclined to focus on the traces of the past in the recent period. This growing interest in the administration of the history or the history of administration usually arises from two causes. The first one grounds on the emphasis that administration tradition or practice is more robust and rooted. The second is the view that historical codes of the societies that have passed through similar historical stages and have lived in the same geographies have a wealth that can serve as a reference for understanding the present of these societies. It is obvious that historical-based administrative research offers an enriched field of study. This field is untouched and interesting, especially for ancient societies. In this sense, this study is based on the fact that today's administrative reality cannot be independent of the

---

*Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, altunokm@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3945-685X>

historical accumulation that constructs, shapes and develops it. From this point of view, the administrative approach of the Hittite society was examined as one of the ancient civilizations of Anatolia. In this study, remarkable administrative aspects of Hittite civilization are emphasized with reference to economic and social motives.

Keywords: Hittites, Hittite State, Administrative System of Hittites, Tabarna, Panku.

JEL Codes: D73, D83, N95

Giriş

Yönetim kavramı incelendiğinde birbirinden çok farklı tanımlamalar ile karşılaşılma ile birlikte bu tanımlardan bazı ortak noktalara ulaşmanın da mümkün olduğu görülmektedir. Bu ortak noktaların en başında ise birden fazla insanın bir amaç etrafında toplanması, bu amaca ulaşmak için iş bölümü ve otoriteyi de içeren kademeli bir yapıda örgütlenmesi gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Böyle bakıldığında insanların binlerce yıldır sürdürdükleri birlikte yaşama çabaları, ortak amaçları, iş ve ürün paylaşım yöntemleri ile belli ortak amaçlar için gerçekleştirdikleri örgütlenme biçimleri olduğunu söylemek mümkündür. Zaman ve mekân değişmesine koşut olarak aktörler ve süreçler de değişmekle birlikte yönetsel amaçlar ve bu amaçlar içinde birlikte yaşamının gereği olarak hizmetleri görmeye yarayan mekanizmalara duyulan ihtiyaç ortadan kalkmış değildir. Geçmiş ile gelecek üst üste binmekte ve zaman zaman olgusal gerçeklik somut olaylar üzerinden tekerrür etmektedir. Bu bağ ve bağlantı özellikle sosyal bilimciler için geçmişe duyulan ilgiyi artırmakta, kendi coğrafyasının uygarlıkları başta olmak üzere geçmiş medeniyetleri bir çalışma alanı olarak da öne çıkarmaktadır.

Anadolu'nun kadim uygarlıklarından biri Hitit uygarlığıdır. Yaşadıkları yere 'Bin Tanırlı Ülke' denilen Hititler, dinsel ve mitolojik birikimi, töre, örf ve adetleriyle kültür ve sanatın pek çok alanında Hattiler'in izlerini yansıtmaktadırlar. Öte yandan yalnızca bu birikimin taşıyıcısı olmadıkları aynı zamanda tüm bu belirtilen alanlarda kendi özgün anlayışlarını da yansıttıkları kabul edilmektedir (Uranus, 2011: 40). Anadolu toprakları üzerinde yükselmiş bu köklü medeniyet her yönüyle ilgiyi hak etmektedir. Yönetim bilimi çalışma alanında olanlar için de en az diğer sosyal bilim alanlarındaki araştırmacılar kadar zengin bir inceleme alanı sunan Hititler bu çalışmada temel yönetsel kavramlar, aktörler ve unvanlar üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır. Böyle bir inceleme alanı için uygun olduğu düşünülen tarihsel yaklaşım merkezinde yürütülen bu çalışma, konuyu iktisadi, siyasi ve sosyal gerçeklik alanı içerisinde kalarak ve ilişkisel olarak ele alma çabasının ürünüdür.

1. NEDEN YÖNETİM GÜNEŞİ?

Tarihin tozlu yaprakları arasında yalnızca savaş, kan ve gözyaşı yoktur. Tüm bunların yanında gizemler ve günümüzle geçmişini bağlayan, belki çok bilinmeyen halkalar da mevcuttur. Bu çalışmanın başlığında **Boğazköy'den Yükselen Yönetim Güneşi** nitelemesinin tercih edilmesi sadece güçlendirici bir etki amacıyla değildir. Bu ifade hem gerçek hem de mecaz anlamı birlikte barındırdığı için böyle bir başlıklandırma tercih edilmiştir.

İlk olarak mecazi anlamdan hareketle, güneşin insanlık tarihi boyunca çok temel bir sembol ve belirleyici olduğu söylenebilir. Anadolu'da görülen en eski imparatorluğun kurucusu olarak Hititler ise ortaya koydukları idari mekanizma ve işletim sistemi ile ardından gelen pek çok medeniyeti yönetsel anlamda bir güneş gibi aydınlatmış ve yönlendirmişlerdir.

İkinci olarak ise, bugün Hitit güneş kursu Türkiye’de pek çok kamu kurumunda sembol olarak kullanılmaktadır. Kanatlı güneş figürünün Hitit uygarlığının ürünü ve sembolü olduğu açıktır ama çok üzerinde durulmayan bir nokta onun anlamıdır. Tabarna, Labarna, Lugal, gibi pek çok unvan kullanan Hitit Kralına İmparatorluk Dönemi’nde “Güneşim” diye hitap edilmekte, hatta kral da kendisinden “*Güneşim*” diye bahsetmektedir (Kuhrt, 2017:363). Bazı yazarlar, bu sıfatın kral sembolü olan kanatlı güneş figürüne karşılık geldiğini ama anlamının kesin olarak bilinmediğini değerlendirmektedir (Kuhrt, 2017: 363). Oysa güneş hem güçlü doğa sembolleri üzerine kurulmuş (Fırtına Tanrısı, Hava Tanrısı gibi Güneş Tanrıçası da vardır) inanç sisteminin önemli bir parçası hem de gündüz ve gecenin, aydınlık ve karanlığın kaynağı, sistemin belkemiği olan tarımsal üretimin temel belirleyicisi olarak görülen dünyevi bir mihenk taşıdır. Dolayısıyla “*Güneşim*” nitelemesi, en üst siyasal- yönetsel otorite olarak *Büyük Kralın* dünyevi ve uhrevi bir kimlikle yüceltilmesi anlamına gelmektedir ki çok önemli bir güç ve iktidar göstergesidir. Nitekim Kuhrt’un da vurguladığı gibi “*Güneşim*” aynı zamanda Batıdaki majesteleri anlamına denk düşmektedir. (Kuhrt, 2017:349-350).

2. TARİH SAHNESİNDE HİTİT MEDENİYETİ

Kadim Anadolu uygarlıklarından biri olan Hititler ile ilgili bilgiler henüz tamamen gün yüzüne çıkmış olmasa da halen yürütülen çalışmaları güçlendiren yeni tabletler ve eserler sayesinde bu alandaki birikim önemli bir aşamaya ulaşmıştır. Kadim dönemin en eski halklarından biri olduğu bilinen Hititler, Tevrat’ta “Ht Halkı” olarak; Asur belgelerinde ise hem halk hem de ülke anlamı içerecek biçimde “Heta” olarak geçmektedir. Her ne kadar günümüzde bu insanlar Hititler veya Hititler olarak adlandırılırsalar bile, kendilerini ‘Hattiler’ diye adlandırdıkları; yaşadıkları yere de ‘Hatti Ülkesi’ adını verdikleri bilinmektedir (Memiş, 1989: 25).

Anadolu’da ilk kez Hititlerin imparatorluk tarzı geniş ölçekli bir siyasal birlik kurmuş oldukları kabul edilmektedir (Yiğit, 2007: 111). Geçmiş çok daha eskiye gitmesine rağmen İç Anadolu’da M.Ö. 17 ve 7. yüzyıllar arasında hüküm sürdüğü kabul edilen bu medeniyet, başlangıçta Hattuşa, Kussara, Zalpa, Kaneş gibi yerleşim yerlerinde kent devletleri biçiminde siyasi örgütlenmeler meydana getirmişlerdir (Nossov & Delf,:2008:4). Hititler M.Ö. Binaltıyüzlü yıllarda Hattusa¹ kentini başkentleri yaparak, Anadolu’da merkezi bir devlet oluşturma sürecini başlatmışlardır (Sevinç, 2008:12). Hattuşa’da Hitit egemenliğinin kökeni, bazı kaynaklara göre ilk Hitit kralı olarak kabul edilen Kussara’lı Anitta tarafından bu kentin yağmalanmasına kadar gitmektedir. Ancak Anitta’dan yetmiş yıl sonra yani M.Ö. 1650 civarında Hattusili’nin iktidarı ele geçirerek şehri yeniden kurduğu kabul edilmektedir. (Bachvarova, 2016: 6-14)

Hatti ülkesi olarak bilinen Hitit Anadolu’sunda yerleşim yerleri, kraliyet merkezine dönüşen büyük surlarla çevrili kentsel mekânlar yanında yine iktisadi ve sosyal yönden gelişmiş kült alanlar olarak daha küçük kentlere; kırsalda ise köy ve mezra olarak kabul edilebilecek küçük yerleşim birimlerine bölünmüştür (Kuhrt,2017:356-359). Hitit Krallığı’nın başkenti olan Hattuşa ise iktisadi, toplumsal ve dinsel yönleriyle çağının önemli merkezlerinden biri ve binlerce çivi yazılı tabletin bulunduğu bir arşivler kenti olarak kabul edilmektedir (Ortakçı, 2016: 377)

Hitit tarihi farklı kaynaklarda farklı dönemlere ayrılabilmeyle birlikte bu dönemlerin genellikle üç devre olarak incelendiği görülmektedir(Luraghi, 1997:2-3). Bunlar: M.Ö 1650-

¹ Çorum ili sınırları içinde Boğazköy olarak bilinen yer.

1500 yılları arasına denk gelen *Eski Krallık Dönemi*, M.Ö 1500-1430/1420 yıllarını anlatan *Orta Krallık Dönemi* ve M.Ö 1430 – 1200 arasındaki *İmparatorluk Dönemi*dir (Kuhrt, 2017:302). Bazı kaynaklar bu dönemlemeyi genişleterek yeni dönemler eklemekte ve sayıyı beş veya yedi döneme kadar çıkarabilmektedir. Ancak genellikle bu üç döneme ek olarak *İmparatorluk Sonrası Hitit Krallıkları* veya *Geç Hitit Beylikleri Dönemi* nitelemesinin eklendiğini söylemek mümkündür.

Kral I. Murşili zamanında Hitit Krallığı'nın sınırlarının güneydoğuda Suriye ve Babil'e kadar genişlediği ve Babil'deki Hammurabi hanedanına son verdikleri bilinmektedir (Uranus, 2011: 33). Anadolu'nun tamamına yakın bir kısmını kapsayan Hitit egemenliği zamanla Mezopotamya, Suriye ve Akdeniz kıyılarına kadar ulaşmıştır.

Hitit İmparatorluğu dönemi MÖ 12. Yüzyılda Batıdan gelen kavimler göçü saldırıları neticesinde son bulmuştur. Akabinde güney ve güneydoğu Torosların yüksek bölgelerine kadar çekilen Hititler küçük krallıklar halinde bir süre daha varlıklarını devam ettirmişlerdir. İmparatorluğun bu mirasçıları yukarıda belirtildiği gibi Geç Hitit Kralları ya da Geç Hitit Beylikleri olarak anılmaktadır (Uranus, 2011: 46).

Hitit imparatorluğunun çöküşünün nedeni olarak pek çok sebep gösterilmektedir. Bunlardan biri aşırı genişleme ve doğal sınırlara erişme olarak kabul edilebilir. İkmal hatlarının, egemenlik derinliği sağlanmaksızın uzamış olması neticesinde ortaya çıkan kırılmalı yapı düşman saldırılarına karşı imparatorluğu zayıf kılmıştır. Ayrıca basiretsiz hükümdar ve yöneticiler de bu süreçte olumsuz etkiye bulunmuştur (Çakmak, 2012: 213). Ardından Karkamış'ta veya diğer güney bölgelerinde ortaya çıkmış yeni ve küçük Hitit Beylikleri'de döneminin diğer Suriye prenslikleri gibi batıda Asur askeri saldırılarının kurbanı olmuştur. Bu süreçte Prenslar hem Asurlulara haraç ödemek zorunda kalmış hem de sürülerek veya öldürülerek yok edilmişlerdir (Bryce, 2012: 83-85). Tüm bunların yanında kuraklık ve kıtlığa bağlı olarak iktisadi yapının bozulması, deniz gücünün olmaması, güvenliğin temel olarak feodal karakterli olması ve iç çekişmeler gibi pek çok faktör Hititlerin tarih sahnesinden silinmesine neden olarak gösterilebilir.

3. TOPLUMSAL YAPI

Hititler'de diğer toplumsal katmanlara göre ayrıcalıklı grup dini ve siyasi üstünlüğü de bulunan başta Tabarna ve Tavananna olmak üzere kraliyet mensuplarıdır. Toplumsal katmanlar açısından ise halk üç temel gruptan oluşmaktadır. Ancak Hitit toplumunda, sınıf kutuplaşması, antik kölecilikte olduğu kadar belirgin değildir. Burada da devlet, toprağın sahibi olarak özgür köylünün ya da kölenin getirdiği artı-ürüne el koymaktadır. Ancak insanlar temel düzeyde geçimlerini ve yaşamlarını sürdürebilmektedirler (Çakmak, 2012: 121).

Bu toplumsal katmanlar içinde ilk grubu vergi veren *özgür insanlar* oluşturmaktadır. Özgür insanlar ise soylular, tüccarlar, zanaatkarlar ve köylülerden ibarettir. Hitit toplumunda soylular veya elitler olarak kabul edilebilecek olan insanlar için ayrı bir sınıfsal tanım yapılmamıştır. Onlar da çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan kırsal bölge insanları, tüccarlar ve zanaatçılarla birlikte özgür insanlar arasında sayılmakta ve aynı kanunlara tabi bulunmaktaydılar (Kaya, 2013: 259).

İkinci grup *köleler*dir. Alınıp satılabilen hatta kiralanabilen köleler, özgür insanlar gibi geniş haklara sahip olmadıkları gibi vücutlarında kölelik işareti taşımaktaydılar. Yine de bu toplumsal formasyonda kölelerin bile bazı haklarının bulunduğu, örneğin yerli kadınlarla evlenebilme imkânları olduğu bilinmektedir (Uranus, 2011: 42). Hitit toplumunda hem soylu efendilerine hem de tapınak ve saraylara hizmet etmekle görevli köleler bulunduğu ve bunların

da sadakat, özen ve hijyen gibi kurallara riayet etmek durumunda olduğu Hitit tabletlerinden anlaşılmaktadır (Kuhrt, 2017:354-356)

Hitit toplumunda en ilginç toplumsal katmanı NAM.RA olarak bilinen yarı hür insanlar oluşturmaktadır. Bunlar, genellikle savaşlarda ele geçirilen ülkelerden savaş ganimeti olarak getirilen çoğunluğu sağlıklı genç ve çalışabilir insanlardan oluşan ve üretimin önemli bir unsuru kabul edilen grubu oluşturmaktadırlar. Aile (ev) temelli üretim ekonomisi içerisinde her bir üretim ölçeği için belli sayıda iş görene ihtiyaç bulunmaktadır. Hane halkının eksilmesi durumunda bu açık, NAM.RA'lar aracılığıyla giderilerek üretimde devamlılık sağlanmaktadır (Sevinç, 2008:19) Hitit Krallarının savaşlarda bazen binlerce insanı (hatta bir savaşta 66.000 kişiyi) NAM.RA olarak getirdiği Hitit kayıtlarında yer almaktadır (TİRO: 99; Reyhan, P: 161-163)

Hitit toplumu mesleki olarak da tabakalara ayrılmıştır. Meslek grupları açısından bakıldığında oldukça geniş bir iş bölümü olduğu gözlenmektedir. Çok ayrıntılı sayılmış saray görevlileri, askerler, zanaatkârlar, tüccarlar, köylüler, maden işleyicileri gibi çok farklı meslek grupları söz konusudur.

Son olarak Hitit toplumunda kadının yerinin de dönemdaşı olan diğer toplumsal formasyonlara göre farklılık gösterdiğini belirtmek gerekir. Mezopotamya'dan farklı olarak baskı altında bulunmayan Hitit kadınları sosyal ve yönetsel yaşamda erkekle eşit sayılabilecek bir konumdadır. Hititlerde erkeklerin çok kadınla evlenmesinin yaygın olmadığı da bilinmektedir. Tavananna olarak bilinen Hitit kraliçeleri, Ülke yönetiminde krallar ile birlikte söz sahibiydiler (Uranus, 2011: 42-43).

4. İKTİSADİ VE TİCARİ ÖZELLİKLER

Kazanılan savaşlar, Hitit Krallığı ve kralları için önemli bir gelir kaynağıydı. Bu sayede ülkeye ganimet ve armağanlar yağar, devletin dayandığı tarımsal üretim için elzem olan insan gücü sağlanır, kraliyet ailesinde olan veya önemli görevlerde bulunan insanlara verilen araziler elde edilirdi. (Kuhrt, 2017:367). Hititlerin zenginlikleri büyük ölçüde tarıma dayanmaktaydı. Ancak bakır, gümüş gibi değerli madenlerden de yararlanmışlar (Freeman, 2010: 82) ve uluslararası ticaretin işlediği bir pazar sistemi kurmuşlardır. İktisadi hayatın merkezinde ise ev yapılanması vardır. Bunlar *büyük ev* (saray veya tapınak) olarak ortaya çıkabileceği gibi küçük evlerden de oluşabilmektedir. (Sevinç, 2008:17) Genellikle iki tür ev dikkat çekmekte, bunlar *Mühür evi* ve *Büyük ev* (saray) denilen yapılar biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bunlara *Tablet evi* de eklenebilir. Buralar aynı zamanda tahıl başta olmak üzere tarım ürünlerinin, dokumaların, değerli ya da değersiz madenlerin toplanma noktası olarak hizmet veren birer depo fonksiyonu taşımışlardır.. Bu depolar ülke geneline yayılmış olup kraliyet gelirlerinin ülke genelinde toplanması ve dağıtılmasında bir yönetim merkezi gibi işlev görmüşlerdir (Kuhrt, 2017:357).

Hitit toplumunda ticari hayatın işlediği üç tür merkez bulunmaktadır. Bunlardan ilki liman veya rıhtım anlamına geldiği düşünülen *Karum*dur. Karum, tüccarların belli bir serbesti içerisinde yaşantılarını sürdürüp ticari faaliyetlerini yürüttükleri bir yerleşim yeridir. İkincisi ise konuk veya misafir anlamına gelen *Vabartum* (Vebartum) denilen yerlerdir. Bu tür yapılar daha sonra kervansaray niteliğinde karşımıza çıkmaktadır. Ticaretin gerçekleştiği üçüncü bir tür alan ise bunlardan daha sınırlı nitelikte olan *yerel pazarlardır*. Bu pazarlar diğerleri gibi uluslararası veya bölgeler arası değil daha çok yerel nitelikli ürünler üzerine işlemektedirler. Kültepe gibi önemli ticaret merkezlerinde yapılan kazılarda Anadolu'nun mimari yapısına özgü unsurlar yansıtan *karum* ve *vabartum* örneklerine rastlanmıştır (Özsoy, 2017::491). Bu ticaret alanları

yalnızca iktisadi ve mali bir nitelik taşımayıp aynı zamanda sosyal etkileşim açısından da önemli mekânlardır.

5. HİTİT DEVLET YAPISI VE İŞLEYİŞİ

Çağdaşlarına göre gelişkin bir idari ve askeri yapıya sahip olan Hitit devleti, mutlak bir monarşi olarak kabul edilmektedir. M.Ö. 17. yüzyıldan 12. yüzyılın başına kadar geçen zaman diliminde en az 26 kral ismine rastlanılmaktadır (Bilgin, 2018: 15). Bazı kaynaklar Hititlerin egemenliği altındaki diğer devletlere bazı esneklikler sağlaması nedeniyle federal bir karakter taşıdığını belirtmektedir. Bu durumun dinle yakın ilişkisi olan Hitit devlet sisteminin diğer toplumların inanç sistemlerine ve tanrılara da hoşgörülü olması sonucunu doğurduğu düşünülmektedir (Uranus, 2011: 42). Hititler'in hem toplumsal hayatta hem de devlet yapılarında dine vermiş oldukları önem, ele geçirilen tabletlerden açıkça anlaşılmaktadır (Ünsal, 2013: 231). Dinin toplum ve devlet hayatında belirleyiciliği yalnız Hitit toplumuna özgü bir durum değildir. Tanrının temsilcisi olarak kabul edilen Kral figürü, Yakın Doğu kültürlerinin ortak bir temasıdır (Bilgin, 2018: 17). Ancak buna rağmen Hitit toplumunda yaşarken tanrısal nitelik kazanmış kral figürü yerine ölünce tanrılaşan bir kral düşüncesinin öne çıktığı görülmektedir. Yaşarken tanrısal niteliği olmayan Hitit kralı tanrılarının yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilmiştir (Yiğit, 2007: 126). Tüm bunlardan hareketle Hitit devlet yapısının otokratik ve teokratik özellikler gösteren ve veraset sistemine dayalı bir monarşik nitelik taşıdığı söylenebilir.

Hitit Devletinin siyasal mekanizmaları temel olarak kraliyet ailesinin kontrolü altındadır. Ancak Hititlerin devlet yapısını ve yönetsel işleyişini daha iyi anlayabilmek için başlıca organlar ve araçlar üzerinden konuyu ele almak mümkündür. Bu anlamda karşımıza bazı anahtar unvan, organ ve kavramlar çıkmaktadır. Bunlardan en önemlileri, Tabarna veya Labarna olarak bilinen Büyük Kral, Tavananna olarak bilinen Hitit kraliçesi ve Panku adı verilen bir meclis yapılanmasıdır. Ayrıca veliaht prens, askeri ve sivil valiler ile üst düzey diğer kamu görevlilerinden de bahsetmek mümkündür.

5.1. Tabarna

Güçlü ve despot kişiler oldukları düşünülen Hitit kralları (Freeman, 2010: 82), kendilerine tanrılar tarafından verilmiş güç ve statü ile Hatti Ülkesini yönetmişlerdir. Hitit Devlet yönetiminin baş yetkilisi olan krallar, kendilerine yönetme hakkının tanrı tarafından verildiğine inandıkları için yönetimdeki tüm faaliyetlerinde kendilerini tanrıya karşı sorumlu hissetmişlerdir (Ünsal, 2013: 51). Öldükten sonra tanrı olduklarına inanılan krallar yaşarken ise ülkenin başrahibi, ordunun başkumandanı, diplomasinin başı olarak kabul edilmektedirler. (Cengiz, 2014:21-22) Ayrıca *başyargıç* yetkilerine sahip olan kral, devlet yönetiminde kendi belirlemiş olduğu (çoğunluğu kraliyet ailesi mensuplarından oluşan) belli bir derecelenme ile sıralanan memurlar (Yiğit, 2007: 125) aracılığıyla iktidarı kontrolünde tutmaktadırlar.

Hitit krallarının birçok unvan kullandıkları bilinmektedir. Kral anlamına gelen *LUGAL* unvanı dışında, Hitit krallarının Büyük Kral anlamında bazıları *LUGAL.GAL*, *Tabarna* (*Labarna*), *Güneş* veya *Güneşim* anlamında *DUTU-SI*, kahraman savaşçı olarak *UR.SAG*, Tanrının sevgilisi anlamında *NARAM DN* ünvanlarını da kullandıkları görülmektedir (Bilgin,2018 : 18). En sık kullanılan unvan olan Labarna veya Tabarna (bazı yazarlar L ile bazıları T ile okumaktadır) ünvanının başlangıçta isim olduğu fakat zamanla unvan haline geldiği düşünülmektedir. Hitit metinlerinde kralların kendilerinden bahsederken de *Büyük Kral* veya *Güneşim* sıfatını kullandığı sıklıkla görülmektedir.

Her ne kadar en baştan itibaren *Panku* veya *Pankuş* (bazı kaynaklar pankuş biçiminde yazmaktadır) adında bir meclis yapılanmasına rastlansa da Hitit Büyük Kralı olan Tabarna (Labarna)'nın yasama, yürütme ve yargı görevlerini üzerinde topladığı kabul edilmektedir (Çakmak, 2012: 240-241). Kralların emirleri büyük kraliyet mührüyle damgalanmaktadır. Ayrıca onlar tarafından duyurulan talimatlar ile onların yaptığı antlaşmaların belli zamanlarda yüksek sesle halka okunduğu bilinmektedir (Kuhrt, 2017: 362).

Krallar egemenlikleri altına aldıkları birçok küçük krallığı oğulları tarafından fiilen veya kızları aracılığıyla dolaylı olarak yönetmişlerdir. Bu anlamda prenseslerin evlendirilmesi önemli bir diplomatik tercih olarak karşımıza çıkmaktadır (Uranus, 2011: 43). Bu tercihin ötesinde alt seviyedeki diğer kralların evleneceği kişileri bile Büyük Kral ve Kraliçenin belirlediklerini gösteren tabletler bulunmuştur. Öyle ki, onların evlenecekleri kadın bazen bizzat kraliçe tarafından seçilerek yeni hükümdara takdim edilmektedir. Akabinde tahta oturtulan kişiye, krallığı karısıyla birlikte yönetmesi emredilerek, oluşturulan akrabalık yoluyla kendilerine olan sadakati sürdürmek ve denetimi ellerinde tutmak amaçlanmıştır (Kuhrt, 2017:351). Birlikte mühür kullanan, birlikte tören ve festivallere katılan kral ve kraliçe aslında fiilen devleti birlikte yönetmektedir. Bu durum Cengiz tarafından gündüz ve gecenin birbirini tamamlaması örneğindeki gibi dikotomik bir eşitlik benzetmesiyle ifade edilmektedir (Cengiz,2014 :23).

5.2. Tavananna

Tavananna (Tawananna) olarak bilinen ana kraliçeler, Hitit siyasal ve yönetsel hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Tavananna unvanının Hititlere kendilerinden önceki Hatti uygarlığından geçtiği düşünülmektedir (Metin & Lamba, 2016: 159). Bu unvanın başlangıçta bir özel isim olduğu veya bazı durumlarda kişisel bir isim olarak da kullanıldığı kabul edilmektedir (Bilgin, 2018 :23).

Hitit kraliçeleri de krallara benzer biçimde güçlüdürler. Bu yapı içerisinde genellikle Kral eşleri Tavananna yani *Ana Kraliçe* unvanı ile anılmaktaydı (Uranus, 2011: 41). Ancak bir görüşe göre *Tavananna*'lık makamı krallıktan bağımsız bir nitelik taşımaktaydı. Genellikle bu makamda kralın karısı oturmakla birlikte şayet kral, kraliçeden önce ölürse kadın ölene dek makamında kalarak Tavananna unvanını korumaktaydı (yeni kralın karısı Tavananna unvanını ancak eski kralın karısı öldükten sonra kullanmaya başlamaktaydı). Kralın karısının *Tavananna* olamadığı durumlarda ise *büyük prenses* (yani DUMU.SAL.GAL) unvanını kullanmış olduğu tahmin edilmektedir (Kuhrt, 2017:366).

Hitit toplumunda kraliçelerin de kral kadar olmasa da hükmetme yetkisine sahip olduğu bilinmektedir (Ünsal, 2013: 57). Hatta Prenseler ve kraliçelik kurumları aracılığıyla Küçük Kralların Hitit devletine bağlılığı sağlanmıştır. Örneğin, bir Hitit tabletinde yer alan "*Kraliçe, eş olarak sana hangi kadını verirse, Tarhuntaşşa krallığı o kadının oğluna geçecektir*" ibaresi bu durumun açık göstergesidir (Kuhrt, 2017:351).

Tavanannalık, Hitit tarihinin hemen her döneminde karşımıza çıkan ve ağırlığını devam ettiren bir kurum olmuştur. Bu kurumu temsil eden kraliçe, bu unvanı ölünceye kadar sürdürmektedir. Yani bir anlamda Tavananna unvanının alınması krala bağlı olsa da unvanın kalkması kralın varlığından bağımsız hale gelmektedir (Yiğit, 2007: 127). Kraliçeler, kralla birlikte tahta oturmakta, yabancı devlet temsilcileriyle yazışmalar yapmakta, kralla birlikte tören ve festivallere katılmakta, kralın rahiplik yaptığı kültlerin rahibesi görevini üstlenmekte ve önemli belgeleri birlikte mühürlemektedirler (Kuhrt, 2017:360-368).

5.3. Panku

Hitit siyasal sisteminde, adına *Panku* veya *pankuş* denilen bir meclis yapılanması da bulunmaktadır. Panku teriminin özünde bütün² anlamına geldiği kabul edilmektedir. Bazen devletin bütün ileri gelenlerinin yer aldığı bir konsey veya savaşçılar kurulu gibi de çalışmış olan bu kurulun, yüksek rütbeli askeri komutanları ve saray görevlilerini kapsamına karşın soylular sınıfından başka ileri gelenleri içine almadığı düşünülmektedir (Beckman 1982, akt. Kuhrt, 2017: 323). Panku'nun devletin ilk kurulduğu yıllardan beri var olduğu hatta geçmişinin daha da eski tarihlere dayandığı düşünülmektedir. Tarihte pek çok örnekte olduğu gibi hükümdarın çok güçlendiği dönemlerde meclislerin etkisinin azalması durumu Panku için de söz konusudur. Hititlerde belgelere dayanan tek büyük meclis niteliğindeki Panku ilk dönemlerde yönetimde daha fazla söz sahibiyken İmparatorluk Döneminde gittikçe önemini yitirmiştir (Yiğit, 2007: 127).

Bir görüşe göre, Hitit ve dünya tarihi açısından çok önemli olduğu kabul edilen *Telepinu Yasası* bir anayasa niteliğinde olup dünya tarihinin ilk yazılı anayasası olarak kabul edilmelidir. Böyle düşünülürse Hitit anayasasının kraliyet sarayı ve Meclisine ilişkin hükümler de içermesi nedeniyle, Panku bir anayasal kurum niteliği kazanacaktır. Aynı görüşü devamında Panku'nun bir anayasa mahkemesi görevi de üstlendiği ileri sürülmektedir (Kaya, 2013: 115). Her ne kadar Hitit Kralları zaman zaman önemli ülke sorunlarını, Panku(s) adı verilen İmparatorluk Meclisine getirme ve orada onaylatma gereğini duymuşlarsa da (Uranus, 2011: 41) neticede son yetki Büyük Kraldadır. Böyle düşünüldüğünde *Telepinu Yasalarının* çok uzun süre uygulanmış olmasına rağmen tarihteki ilk bağlayıcı anayasal düzenleme olduğunu söylemek çok kolay görünmemektedir. Anayasa mahkemesi olduğu savı ise Anayasal kurum olması iddiasıyla kıyaslamayacak kadar dayanağı zayıf bir önerme niteliğindedir. Çünkü Panku'nun, Hitit çalışmalarının başlangıcında görülenlerin aksine, kralın otoritesini sınırlama yetkisi olan bir meclis niteliğinde olmadığı, daha çok bir danışma konseyi gibi çalıştığı değerlendirilmektedir. Kral bu konseyi kendi isteğiyle toplayabilmekte ve son kertede kararları kendisi verebilmektedir. Buna ek olarak meclis üyeleri toprak asillerinden oluşmak zorunda değildir. Hatta genellikle bu meclis, saray görevlileri, kraliyet korumaları, aşçılar ve masa hizmetlileri gibi düşük rütbeli yetkililerden oluşmaktadır. Muhtemelen kralın yakın çevresinde insanlardan oluşması hem sürekli sarayda bulunmaları ve hem de kral tarafından güvenilir görülmeleri nedeniyle (Bilgin, 2018: 16). Bu açıklamalar ise yukarıdaki savımızı güçlendirir niteliktedir.

Panku önemli ülke meseleleri yanında suç ve günah işleyenlere verilecek cezalarla da ilgilenmiştir. Gelecekteki krallara bu tür durumlarda meclise danışması salık verilmektedir (Kuhrt, 2017:314). Bazı görüşlere göre Pankunun kralı seçme yetkisine sahip olduğu da savunulmaktadır. Ancak bunu destekleyen yeterli veri olmadığı gibi halef olarak belirlenen hanedan mensubunun yalnızca kral tarafından atanmakta olduğu ve *Panku*'ya takdim edildiği de bilinmektedir. Ayrıca tüm veriler bu meclisin kralın emriyle toplandığını ve eylem önerilerinde bulunduğunu, ama kralın bu önerileri değiştirebileceğini, hatta dikkate almayabileceğini düşündürmektedir (Kuhrt, 2017:323-326).

5.4. Veliht Prens

Hitit devlet sisteminde önemli görevler üstlenen prens ve veliahtlar, hiyerarşik kademelenmede kral ve kralıçeden sonra yer almaktadırlar (Ünsal, 2013: 57). Hem kraliyet

---

² Bilindiği gibi kamu sözcüğü de bütün, tüm, genel anlamlarına gelmektedir. Bu yönüyle ilginç bir tesadüf olarak değerlendirilebilir.

soyundan geliyor olmaları hem de gelecekte krallık tahtına oturacak olmaları nedeniyle bu durum onları oldukça önemli bir konuma getirmektedir. Başta veliaht prensler olmak üzere Hitit prensleri devletin yönetsel, askeri ve dini faaliyetlerinde yer alarak tecrübe kazanmışlardır. (Ünsal, 2013: 59).

Hititlerde prensler erken yaşlardan itibaren kralların ve diğer komutanların yanında seferlere katılmakta, bağlı krallıklara atanan valiler de genellikle yine bu prensler arasından belirlenmektedir. (Metin &Lamba, 2016: 159) Hitit devlet yapılanmasında prensler gibi prenseslerin de oldukça stratejik bir konumları olduğu bilinmektedir. Çünkü prensesler, Hitit krallarının dış ilişkilerin geliştirilmesinde kullandıkları önemli birer unsurdur (Cengiz, 2014:1-2).

Hitit devlet sisteminde tahta çıkma konusunda veraset uygulaması egemendir. Bu durum başlangıçta kesin hükümlere bağlanmadığı için sorunlar ortaya çıkmış ve Telepinu Fermanı olarak bilinen düzenlemeyle taht kavgalarının ve iç çekişmelerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bazı kaynaklarda Telepinu yasası veya anayasası olarak da geçen bu fermana göre tahta çıkma şu şekilde düzenlenmiştir: *“Yalnızca kralın birinci oğlu kral olsun. Eğer birinci dereceden bir kral oğlu yoksa, ikinci dereceden oğul olarak kim (varsa), kral o olsun; eğer tahta geçecek bir erkek evlat yoksa, birinci dereceden prensese içgüveyi bir koca verilsin, o kral olsun”* (Kuhrt, 2017:323). Telepinu fermanına sonraki kralların genel olarak uyduğu ve Panku denilen meclisin de bu yönde tercihte bulunduğu kabul edilmektedir. Ancak bu yasa ilerleyen dönemde çiğnenecek ve akabinde ülke bir takım büyük felaketlerle karşı karşıya kalacaktır.

5.5. Diğer Üst Düzey Görevliler

Hititlerin imparatorluk düzeyine ulaşmasından sonra merkezi idarenin kudreti büyümüş ve pek çok yeni memuriyet ortaya çıkmıştır (Ünsal, 2013: 48). Telipinu Fermanına göre, Kral ele geçirdiği kentlere kendi çocuklarını yönetici olarak göndermektedir (Yiğit, 2007: 125). Prenslerin sayısının, eyalet valilikleri ve diğer yüksek memuriyetler için yetersiz olduğu durumlarda, önem derecesine göre kraliyet ailesinin diğer mensupları da bu işlerde görevlendirilmişlerdir. (Metin &Lamba, 2016: 159)

Hititlerde idari örgütlenmeye bakıldığında, merkezde kral ve taşrada ona bağlı vali ya da belediye başkanı niteliğinde görevlilerden oluşan bir örgütlenme görülmektedir (Sevinç, 2008: 30). Sadakatle hizmet etmek zorunda olan valiler, haklarında hüküm verilmiş suçları, kaçakları, hırsızları yakalayarak teslim etmek zorundadır. Mutlak itaat ve sadakat esastır (Miller, 2013:131). Ayrıca taşradaki adli işlere Yaşlılar Kurulu'nun baktığı bilinmektedir. (Reyhan, 2009: 78). Belediye başkanlarının öncelikli görevleri ise şehrin güvenliğini sağlamak, sur duvarlarını korumak, kapıları kilitleyip mühürlemek, korumaları görevlendirip denetlemek, temizliği sağlamak, işçileri yönetmek olarak sayılabilir (Miller, 2013: 182-191).

Hitit sisteminde hem askeri vali hem de sivil vali bulunmaktadır. Bu durumda askeri vali veya sınır valisi olarak bilinen BEL MADGALTI, sivil vali veya Ülke Bey olarak çevrilen EN-KUR-TI, hiyerarşik olarak valilerden sonra gelerek bir tür kaymakamlık görevini ifa eden MASKIM.URU (Sevinç, 2008 : 16), kraliyet ambarlarından sorumlu bir depo sorumlusu veya yöneticisi olarak AGRIG (Dönmez, 2014 :61-63) bilinen başlıca üst düzey görevlilerdir.

Hititlerde özellikle İmparatorluk aşamasına gelindiğinde bürokrasinin oldukça geliştiği anlaşılmaktadır. Öne çıkan görevliler arasında binbaşı, saray muhafızlarının başı, başyazman, hazine başı, içki sunucularının başı, asa taşıyıcılarının başı,... gibi unvanları taşıyan bürokratlar olduğu bilinmektedir (Kaya, 2013: 248). Ayrıca depo görevlileri, deri işçileri,

denetim sorumluları, mutfak görevlileri, kapı bekçisi, mızraklı kraliyet muhafızlarını da içeren görevliler için koruma usullerinden hijyen ve tuvalet ihtiyacının giderilmesine kadar pek çok ayrıntıyı içeren protokol ve uygulamalar bulunmaktadır (Miller, 2013: 98,100).

6. YÜKÜMLÜLÜKLER

Hitit toplumunda Büyük Kral ile toplumun diğer kesimleri arasındaki yükümlülükleri üçe ayırmak mümkündür. İlk olarak Kralın halka karşı yükümlülükleri vardır. Güvenliği sağlamak dışında küllere işçi ve erzak sağlamak Büyük Kral'ın önemli görevlerinden biri ve bir anlamda yükümlülüğü olarak değerlendirilebilir. İkinci olarak; Büyük krala tabi olan diğer alt seviye kralların ve memurların krala karşı yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülüklerin başında sadakat gelir. Ek olarak talimatlara uyma, hediyeler göndererek Büyük Kralı memnun etme, talep durumunda asker yollamak gibi yükümlülükler de buna eklenebilir. (Kuhrt, 2017:353-368)

Üçüncü tür yükümlülük ise halkın krala veya devlete olan yükümlülükleridir. Bunlar da kendi içinde üçe ayrılarak Sahhan, luzzi ve askerlik yükümlülüğü şeklinde sıralanabilir. Sahhan ve luzzi daha çok toprakla ilgili olup Osmanlı sisteminde toprağın işletimine benzer nitelikler göstermektedir. Sahhan, Kralın, toprağın işletim hakkını verdiği insanlardan elde ettiği kira gelirine yani bir anlamda icara denk düşmektedir. Luzzi ise idare tarafından kendisine toprak tahsis edilen kişilerin kamu hizmetlerinde çalışma zorunluluğudur. Bir tür angarya niteliği taşıyan bu uygulama sahhanın uzantısı olarak tarım hizmetleri, sur yapımı, yol yapımı gibi konularda bedensel olarak yerine getirilen işlere denk düşmektedir. (Sevinç, 2008: 19-20) Sahhan ve luzzinin EN-KUR veya ona eş değer yöneticilerin kontrolünde olduğu Hitit tabletlerinden anlaşılmaktadır (Bilgin, 2018: 81) İnsanların devlete karşı olan yükümlülüklerinden bir diğeri ise askerlik yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük bir yandan Sahhan ve luzzi ile de bağlantılıdır. Çünkü merkezi otorite, arazi bağışlanan kişilere verilen personeli gerektiğinde asker veya ırgat olarak kullanılabilir (Haase 1984: 64- 65, akt: Kuhrt: 356). Ayrıca Hitit metinlerinde askeri yükümlükler olduğunu gösteren açık ifadeler de mevcuttur. (Başol, 2006:78)

Sonuç

Hititler, Anadolu'da imparatorluk tipi ilk devlet örgütlenmesini tamamlayan toplum olarak bilinmektedirler. Bu gelişkin siyasal örgütlenme yanında; çağının ilerisinde bir diplomatik işleyiş, aktif bir kentsel yaşantı, mesleki ve toplumsal tabakalaşma, artı ürünün elde edilip dağıtımını içeren büyük ve canlı pazar alanlarına dayanan ileri bir iktisadi ve ticari sistem kurmuşlardır. Ayrıca yasa ve talimatlar üzerinden bir hukuk düzeni inşa etmeleri, tarih ve yazının gelişkin örneklerini sunmaları, anıtsal yapılar ve kanalizasyon sistemleri inşa etmeleri gibi uygarlığın diğer önemli göstergelerini de bünyelerinde barındıran, çağının ilerisinde bir toplum olarak Hititler, ardılları olan Anadolu uygarlıklarını ve özellikle de daha batıdaki toplumları büyük ölçüde etkilemişlerdir.

Hititler, dillerinden gündelik yaşamlarından sözlü ve yazılı kültürlerine, inanç sistemlerinden örgütlenme biçimlerine kadar birçok açıdan ilginç ve dikkat çekici bir medeniyettir. Miras bıraktıkları ile kendinden sonra gelen toplumları hem çağdaşlarıyla hem de kendinden önceki toplumlarla birleştiren bu medeniyet, dil ve kültür izleriyle bugün pek çok günümüz toplumunda yaşayamaya devam etmektedir. Örneğin başlangıçta Batılı kaynaklarca kabul edilmemiş olsa da günümüzde Hititçenin Hint Avrupa dillerinin kökeni olmasına ilişkin tartışma literatürde önemli bir yer işgal etmektedir. Hitit dilinin Luvi dili ile birlikte Hint Avrupa dil ailesinin en eski kollarından biri hatta Anadolu'dan çıkmış en eski kolu olduğu kabul

edilmektedir.³ Hitit uygarlığının arşivci niteliğinin hem Mezopotamya'dan aldıkları hem de kendi geliştirdikleri dini, kültürel ve edebi nitelikli sözlü ve yazılı eserleri koruyup diğer toplumlara aktararak; kendinden sonra gelen Yunan, Roma ve diğer Batılı kaynakları derinden etkilediği kabul edilmektedir. En bilindik Grekçe metinlerin Hitit ve diğer doğulu medeniyetlerdeki öncülleri ile benzerlikleri bu konuda açık bir karine niteliğindedir.⁴ Bugün çok üzerinde durulmasa da onların izlerini ardılı olan toplumların yönetsel ve siyasal kurumlarının içinde de görmek mümkündür.. Bu yönüyle Hititler, birçok mihenk taşı ile doğu güneşi üzerine yükselmiş olan bir Batı uygarlığının anahtarı konumundadırlar.

Kaynakça

- Bachvarova, M. R. (2016). *From Hittite to Homer: The Anatolian Background of Ancient Greek Epic*, Cambridge University Press, United Kingdom.
- Başol, S. (2006). *Hitit Askeri Teşkilatı ve Sefer Organizasyonu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgin, T. (2018). *Officials and Administration in the Hittite World*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston.
- Bryce, T. (2012). *The World of the Neo-Hittite Kingdoms*, Oxford University Press, New York.
- Cengiz, T.B. (2014). *Hitit Kralı ve Kraliçesi Arasındaki Dikotomik Eşitlik Üzerine Bazı Tespitler*, Tarih Araştırmaları Dergisi,33/56, 19-34.
- Çakmak, D. (2012). *Hitit İmparatorluğu'nun Toplumsal ve İktisadi Yapısı*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- Dönmez, Sevgi (2014). *Hititler Döneminde Askeri ve Siyasi Faaliyetlere Bağlı Metal Dolaşımı*, History Studies, Volume 6, Issue 1, 61-79.
- Freeman, C. (2010). *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, (Çev: Suat Kemal Angı), Dost Kitabevi, Ankara.
- Jasanoff, J. H.(2003). *Hittite And the Indo-European Verb*, Oxford University Press, U.K.
- Kaya, M. A. (2013). *Türkiye'nin Eski Çağ Tarihi ve Uygarlıkları Demir Çağı Pers Hakimiyetine Kadar II*, İlyaz İzmir Yayınevi, İzmir.
- Kaya, M. A. (2013). *Türkiye'nin Eski Çağ Tarihi ve Uygarlıkları Tarih Öncesi Çağlardan Demir Çağı'na Kadar I*, İlyaz İzmir Yayınevi, İzmir.

³Bu konuda derinlemesine bir inceleme için bkz., J. H. Jasanoff, **Hittite and the Indo-European verb**, Oxford University Press, 2003,U.K.

⁴Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz. Mary R. Bachvarova, **From Hittite to Homer: The Anatolian Background of Ancient Greek Epic**, Cambridge University press, 2016 U.K.

- Kuhrt, A. (2017). *Eskiçağ'da Yakınoğu I*, (Çev: Dilek Şendil), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Luraghi, S.(1997). *Hittite*, Published by Lincom Europa, München, Newcastle.
- Memiş, E. (1989). *Eskiçağ Türkiye Tarihi (En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar)*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Metin, H.& Lamba, M. (2016). Hititlerden Roma imparatorluğuna Kadar Anadolu uygarlıklarında Yönetim Yapısı, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 12/27. 155-174.
- Miller, Jared (2013). *Royal Hittite Instructions And Related Administrative Texts*, Houston, USA.
- Nossov, K. S. & DELF, B. (2008). *Hittite Fortifications*, Osprey Publishing, U.K.
- Ortakçı, A.(2016). “Unesco Dünya Miras Listesine Kabulünün 30. Yılında Bir Kent İmgesi Olarak Hattuşa” Hitit Başkenti Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu p.p.373-384.
- Özsoy, S.(2017). Hitit Döneminde İnşa Edilen Su Yapılarının Bilimin Tarihsel Gelişimi Açısından Deđerlendirilmesi, *Mavi Atlas*, 5(2): 489-501.
- Reyhan, E. (2009). *Hititlerde Devlet Gelirleri, Depolama ve Yeniden Dağıtım*, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 157-174.
- Sevinç, F.(2008). Hititlerin Anadolu’da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta.
- Tiro, A.O. (2018). “Nam.Ra’ların Kullanımına Hitit Metinlerinden Örnekler” *Archivum Anatolicum (ArAn)*, Cilt 12/1,pp.97-112.
- Uranus Fotoğraf Ajansı ve Yayıncılık (2011), *Hitit Uygarlığı İzinde Anadolu*, İstanbul.
- Ünsal, V. (2013). *Eski Anadolu’da Teokratik Devlet Düzeni (Hitit ve Urartu)*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Yiğit, T. (2007). *Anadolu Uygarlıkları, Uygarlık Tarihi*, (Ed: İsmail Güven), Pegem Yayıncılık, Ankara.

Extended Abstract

It is remarkable that the researchers in the field of administrative studies or disciplines are not able to fully distinguish themselves from the historical codes of the administration, and they have been increasingly inclined to focus on the traces of the past in the recent period. This growing interest in the administration of the history or the history of administration usually stems from two reasons. The first grounds on the

emphasis that administration tradition or practice is more robust and rooted. The second is the view that historical codes of the societies that have passed through similar historical stages and have lived in the same geographies have a wealth that can serve as a reference for understanding the present of these societies. For either of the reasons, it is obvious that historical-based administrative research offers an enriched field of study. This field is untouched and interesting, especially for ancient societies. In this sense, this study is based on the fact that today's administrative reality cannot be independent of the historical accumulation that constructs, shapes and develops it. From this point of view, the administrative approach of the Hittite society was examined as one of the ancient civilizations of Anatolia. In this study, remarkable administrative aspects of Hittite civilization are emphasized with reference to economic and social motives.

In this study, remarkable administrative aspects of Hittite civilization are emphasized with reference to economic and social motives. The article was established on six different chapters apart from introduction and conclusion chapters. In the introduction, historical importance and economic, social, and political dimensions of Hittite civilization were framed through its historical heritage. In the first chapter following the introduction, the meaning and importance of sun in the Hittite civilization and the reason why the Sun Course (or the Sun of Administration) had been emphasized were attempted to be explained. As a society that called their kings *My Sun* instead of your majesty, in Hittite society, the sun had a special worldly and spiritual meaning. Considering that such a civilization illuminated its successors in the administrative sense, it is considered that this title shall be highly meaningful.

The appearance of the Hittite civilization on the stage of history and how this first big state organization in Anatolia had developed was attempted to be explained through the acquired tablets and religious texts in their main lines. Primary settlements, provincial qualities, and the borders they had reached were explained in terms of ages. In the fourth and fifth chapters of the study, economic and social structures of Hittite society were discussed through important elements such as social classification, qualities of production type, bazaars, trade areas such as Karum and Vebartum, and the importance of NAM.RAs as semi-independent citizens. In the home economics based economic system of Hittites, places such as the palace which was called big house, tablet house, and seal house had a significant importance.

The sixth title of the study focuses on Hittite state structure and the functioning of the state. In this chapter, members of Royalty and other administrative and institutional primary actors of Hittite political system were discussed. The sixth topic was discussed by being divided into sub-titles due to the importance and intensity of the subject being studied. The crown prince and other prominent titles, especially Tabarna and Tavananna, were discussed in separate titles. In the ancient Hittite society, the king was known as Tabarna or Labarna, and the queen was called Tavananna. The fact that the princes would be tabarna in the future makes them important. However, in the Hittite society where women had an important social status, princes also had a highly important political role. It is possible to find various less known administrative titles

besides these mentioned important titles. In this chapter of the study, the Panku parliament was paid attention as an important example of institutionalization. This parliament deserves a special attention in terms of its structure and functioning. In the last main title of the study, the liabilities of the royalty for the people were discussed. Then, the liabilities of the civil servants and lower-level kings for the state and its royal body were mentioned. In this chapter, the liabilities of people for the royalty were discussed as the last type of liability. These responsibilities and liabilities had a special importance in the functioning of the administrative and political system.

The article ends with the last chapter titled evaluation and conclusion. Under this title, it was criticized that the Hittite civilization has not received the interest it has deserved as an advanced political organization, and a general evaluation of the topic was made. It was drawn attention to how important it is to understand this civilization which had influenced Western societies with its religious beliefs, social life, language and managerial characteristics as well as other Anatolian civilizations; and it was attempted to be explained what is missing in this issue and what else can be made for this.